

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายได้กว้างขวาง และลึกซึ้งการจะกำหนดความหมายให้เฉพาะเจาะจงลงไปทำได้ยาก และมักจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ใช้เป็นพื้นฐาน เช่น จริยธรรมที่โซพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีความหมายไปอย่างหนึ่ง หรือจริยธรรมที่โซคานสังคมนิยมเป็นพื้นฐานก็จะให้ความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามความหมายของจริยธรรมจะอยู่ในขอบเขตของการกระทำทั้งกาย วาจา และใจที่ถึงงาม มีทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมที่แสดงออก และเป็นสภาวะของจิต ดังที่ สาโรช บัวศรี กล่าวไว้ว่า

คำว่าจริยธรรมมีอยู่หลายรูป จริยธรรมในรูปของศีลก็มี หรือในรูปของค่านิยมทางจริยธรรม(moral value) ก็มีหรือจริยธรรมในรูปของ ชรรณะ หรือคุณธรรมทั้งปวง (ethical value) ก็มี นอกจากนั้นจริยธรรมยังอาจรวมถึงค่านิยมในสังคม (social value) อีกด้วย เช่น กฎหมาย คนมีจริยธรรมดีก็คือคนที่ปฏิบัติตามกฎหมาย จริยธรรมทั้งหลายเหล่านี้ บางข้อก็เป็นสภาพ (condition) เช่น ความไม่มีตัวตน หิริโอตตปปะ หรือแม้กระทั่งนิพพานและจริยธรรมบางข้อ ก็อาจจะเป็นพฤติกรรม (behavior หรือ action) ได้เช่น การให้ทาน การมีสัมมาอาชีวะ¹

แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิให้คำจำกัดความของคำว่า "จริยธรรม" ไว้ให้ผู้ที่ต้องการทราบความหมายอันแท้จริง พิจารณาด้วยความรู้ความเข้าใจของแต่ละบุคคล ดังนี้ พระราชวรมุนีได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมหมายถึงสิ่งที่ทำได้ในทางวินัย จนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประณีต เรื่อง

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, หน้า 8.

จริยธรรมนี้ต้องอาศัยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากศรัทธา เชื่อถือผู้อื่นไปก่อนก็ได้ในบางครั้ง
จริยธรรมก็เกิดโทษ เพราะไม่มีปัญญากำกับ¹

แสง จันทร์งาม ไก่กล่าวว่ "จริยธรรมหมายถึงคุณภาพจิต ที่มีอิทธิพลต่อความ
ประพฤติของคน"²

กীরติ บุญเจือ ไก่อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมคือประมวล
กฎเกณฑ์ความประพฤติ และเป็นความประพฤติที่มีสามัญสำนึก และมีการตัดสินใจ³

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวไว้ว่า "จริยธรรมมีความหมายถึงคุณสมบัติทางความ
ประพฤติ (conduct) ที่สังคมมุ่งหวังให้สมาชิกของสังคมนั้นประพฤติตาม"⁴

ดวงเคื่อน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน ได้ให้ความหมายของจริยธรรม
ไว้ว่า

จริยธรรม (Morality) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึงลักษณะทางสังคม
หลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึง พฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ
ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภท
หนึ่ง ในสองประเภทคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ใ้การสนับสนุน และ
ผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วน
อีกประเภทหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้ผู้อยู่ในสังคมในสังคม เป็นการ
กระทำที่ส่งผลลงโทษ หรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ส่วนมากรู้สึก
ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือผู้ที่มีลักษณะและ
พฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย⁵

¹กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, หน้า 10.

²สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมใน
สังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 218.

³กীরติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, หน้า 5, 14.

⁴พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยมและจริยธรรม พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2523), หน้า 19.

⁵ดวงเคื่อน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน, จริยธรรมของเยาวชนไทย
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2520), หน้า 3.

จีน เพียเจท์ อธิบายว่า

กระบวนการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเจริญงอกงามไปตามธรรมชาติ วุฒิภาวะทางสติปัญญาและประสบการณ์ทางสังคมของเด็ก ผู้ที่บรรลุนิยามวุฒิภาวะทางจริยธรรม คือผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแท้จริง เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของสังคมต่าง ๆ มีหลักศีลธรรมประจำใจของตนเอง ซึ่งเกิดจากความเข้าใจในหลักแห่งความยุติธรรม หลักของการแลกเปลี่ยนตอบแทนกัน ท่วงคณงามความดี การเคารพปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยกัน¹

ส. ศิวรักษ์ ได้ให้ความหมายของคำว่าจริยธรรมไว้ดังนี้

คำว่าศีลธรรม ซึ่งมีต้นตอเคลื่อนไปใช้กันว่าจริยธรรมนั้นในทางพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ เพื่อเกิดบุคลิกสุขในสังคม ไม่ให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคงทั้งส่วนตนและส่วนท่าน²

และได้อธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยได้แปลความหมายของคำออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. จริยธรรมหลัก เป็นหลักสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตอันประเสริฐจะมีความเป็นสากล ไม่จำกัดกาลเป็นความจริงเสมอตลอดไป เป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักใหญ่ของสังคมนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งตรงกับหลักปรกัตถธรรมในพุทธศาสนา

2. จริยธรรมรอง เป็นหลักก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ ในหมู่คนในสังคม เป็นหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติ ตามความนิยมของสังคมหนึ่งในสมัยหนึ่ง ๆ จริยธรรมรองนี้อาจผันแปร หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ซึ่งตรงกับหลักศีลธรรมในศาสนาต่าง ๆ

¹ Jean Piaget, The Moral Judgment of the Child. (Glencoe, Ill : Illinois Free Press, 1948), อ้างถึงในสมบุญ ศรีฉายาชีวิน, จริยธรรมพัฒนาการและการวัด. (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), หน้า 3. (อัครสำเนา)

² ส. ศิวรักษ์, ศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2523), หน้า 14.

พื้นฐานการเกิดจริยธรรมในตัวบุคคล

จากความเชื่อที่ว่า จริยธรรมของบุคคลมีต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมและพันธุกรรม คำว่าสังคมในที่นี้คือสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กทั้งที่เป็นบุคคล และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ ส่วนพันธุกรรมได้แก่ ความสามารถในการรู้คิด เป็นความสามารถที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด และได้รับการพัฒนาขึ้นตามลำดับชั้นอายุ, วุฒิภาวะ หรือประสบการณ์ที่ผู้นั้นได้ประสบอยู่

สุมน อมรวิวัฒน์ และ สมบูรณ์ ศาลยาชีวิต¹ ได้กล่าวถึงการเกิดจริยธรรมในตัวบุคคล ว่ามีพื้นฐานมาจาก

004183

1. พื้นฐานที่เป็นสิ่งภายนอก อันได้แก่

- 1.1 แบบวิถีของการดำรงชีวิต สำหรับในวัฒนธรรมไทย เช่น การรักสงบ เมตตา กรุณา สำนึกดี กตัญญู
- 1.2 หลักในการดำรงชีวิต ซึ่งอาจหมายถึงศาสนา หรือหมายถึงหลักการอื่น ๆ ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่ศาสนาก็ได้
- 1.3 สภาพความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของสังคม วิธีการที่จะแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม

2. พื้นฐานที่เป็นสิ่งภายในตัวบุคคล อันได้แก่

- 2.1 ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก ซึ่งเริ่มจากเห็นแก่ตัวที่สุด คิดถึงแต่ตัวเอง ต่อมาก็ไปตามสังคม กฎเกณฑ์ ขอบห้ามต่าง ๆ ขั้นสุดท้ายเป็นการผสมผสานระหว่างความเห็นแก่ตัว และเห็นแก่ผู้อื่น
- 2.2 พัฒนาการทางสติปัญญา
- 2.3 ความสามารถทางด้านการรู้การคิด

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 98, 100.

ทฤษฎีสันนิษฐานพื้นฐานการเกิดจริยธรรม

เพื่อเป็นการสันนิษฐาน พื้นฐานการเกิดจริยธรรมตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีนักจิตวิทยาชาวตะวันตก หลายกลุ่มได้ตั้งทฤษฎีที่กล่าวอ้างถึงการเกิดจริยธรรม หรือพัฒนาการทางจริยธรรมที่สำคัญ ๆ ไว้ 3 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ทฤษฎีนี้กล่าวถึง ส่วนที่อันเป็นความรู้สึกนึกคิดชอบชั่วดี (conscience) ที่อยู่ภายในจิตใจว่า เป็นสิ่งที่เด็กได้รับจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครู อาจารย์ ควบคู่กับการเทียบเคียง (identification) เด็กจะใช้วิธีเลียนแบบผู้มีอำนาจเหนือตน หรือผู้ที่ตนรัก จนในที่สุดจะยอมรับเอากฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาเป็นหลักปฏิบัติของตนเองโดยอัตโนมัติ และเมื่อใดที่เด็กเกิดความต้องการส่วนตัว ที่ไม่เหมาะสมกับกฎเกณฑ์ที่ยึดถือไว้นี้ เด็กจะเกิดความขัดแย้งในใจ เกิดความรู้สึกและอายใจ มีความไม่สบายใจ ซึ่งเป็นลักษณะของการลงโทษตนเอง และในโอกาสต่อไป เขาจะละเว้นไม่กระทำชั่ว โดยไม่จำเป็นต้องมีการควบคุมจากภายนอก^{1,2}

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)
นักทฤษฎีการเรียนรู้ เชื่อว่าจริยธรรมเกิดขึ้นได้จากกระบวนการ ที่บุคคลยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน โดยอาศัยหลักการเสริมแรง (reinforcement) และการเลียนแบบ (imitation) การเสริมแรงทางบวกด้วยการให้รางวัล ให้คำชมเชยจะทำให้เด็กได้รับความพอใจ และมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นอีก ส่วนการเสริมแรงทางลบไมเวอร์ (Mower) เชื่อว่า การลงโทษเด็กที่ทำผิด จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยผูกความเจ็บปวดที่ได้รับกับการลงโทษนั้นกับสถานการณ์ขณะนั้น และไม่ทำพฤติกรรม เช่นในสถานการณ์ที่ตนเคยได้รับการลงโทษอีก นั่นก็คือเด็กเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดที่จะได้รับ

¹ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก, จริยธรรมของเยาวชนไทย, หน้า 8.

²เฉลิมเกียรติ วัฒนาวล, จิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : คำกรการพิมพ์, 2522), หน้า 152.

แบนดูรา (Bandura) และวอลเตอร์ (Walters) นักจิตวิทยาสังคมได้เน้นความสำคัญของการเลียนแบบ (imitation) ที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้ และมีการพัฒนาทางจริยธรรมขึ้น นั่นก็คือการเลียนแบบพ่อแม่และผู้ที่อยู่ใกล้ชิด เด็กแต่ละคนจะเลียนแบบบุคคลในแต่ละแบบ และไม่ได้เลียนแบบทุกคนในสังคม จะเลือกเฉพาะบางคนเท่านั้น อิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเลือกแบบ ที่เด็กจะเลียนแบบมีดังนี้

2.1 เด็กจะเลียนแบบเพราะเกิดความกลัวต่อการลงโทษ โดยจะเลือกคนที่เคยดู หรือมีอำนาจเคยสั่งสอนตนมาเป็นแบบอย่าง

2.2 ความชอบใจในการให้รางวัลและคำชมเชย เด็กจะเลียนแบบผู้ที่มักจะตามใจ และให้รางวัล เด็กจะเกิดความพึงพอใจและนิยมชมชอบบุคคลผู้นั้น ทำให้เกิดแนวโน้มของการเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลนั้นขึ้น

2.3 ความชอบในตัวแบบเอง เด็กจะเลือกผู้ที่ชื่นชอบและได้รับความนิยมชมชอบ ในสังคมมาเป็นตัวแบบ

2.4 การเลียนแบบเพราะกลัวจะสูญเสียความรัก เด็กจะเลียนแบบเพราะกลัวว่าตัวแบบจะไม่รัก หรือไม่ยอมรับ

2.5 การเลียนแบบเพราะความอิจฉา อาจเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น เลียนแบบเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคมเหมือนบุคคลที่เด็กอิจฉา หรือเลียนแบบเพื่อให้พ่อแม่รักเหมือนคนที่เด็กอิจฉา หรือเลียนแบบเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน เหมือนคนที่เด็กอิจฉา

2.6 การเลียนแบบเนื่องจากตัวแบบมีอำนาจในสภาพแวดล้อม การเลียนแบบเกิดขึ้นเพราะ ตัวแบบเป็นผู้มีอำนาจในสังคม และสามารถตัดสินใจให้รางวัลแก่ผู้อื่นได้

2.7 การเลียนแบบเพราะความเชื่อว่าตนเหมือนกัน เป็นการเลียนแบบที่เด็กมีความคิดว่า ตนมีความเหมือนหรือคล้ายกับบุคคลอื่น จึงเกิดการเลียนแบบให้เหมือน

กันมากขึ้น^{1,2}

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Learning)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรม คือการพัฒนาสติปัญญาและอารมณ์ เช่น ความคิด เหตุผล ความรอบคอบ ความสามารถบังคับใจตนเองเป็นต้น ตามแนวคิดนี้จริยธรรม คือการที่บุคคลคำนึงถึงว่าการกระทำของตน จะมีผลต่อผู้อื่นอย่างไร และจะมีผลต่อตนเองในระยะไกลอย่างไร บุคคลจะต้องสามารถคาดการณ์ล่วงหน้า สิ่งที่จะเป็นไปได้ และสามารถที่จะเข้าใจ ในความรู้สึกหรือปฏิกริยาที่ผู้อื่นจะมีต่อการกระทำของตน

ส่วนประกอบของจริยธรรม

• ดวงเดือน พันธุมนาวัน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม ใต้แบ่งส่วนประกอบของจริยธรรม ออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสิ่งของของตน การกระทำชนิดใดคือควรกระทำ การกระทำชนิดใดไม่ควรละเว้น ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา อายุ และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

2. ทักษะเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมใด ๆ เหตุผลนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ

¹ประไพพรรณ ภูมิวิสาร, "จิตวิทยาเด็ก." (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 84,99 (อัครสำเนา)

²สมบุญ ศาลยาชีวิน, "จริยธรรมพัฒนาการและการวัด." (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), หน้า 9 (อัครสำเนา)

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรม ที่สังคมนิยมชมชอบ หรืออคติเว้นพฤติกรรมที่ขัดต่อกฎเกณฑ์หรือนิยามของสังคมนั้น¹

การศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

สืบเนื่องจากแนวความคิดของจอห์น กิวอี้ นักการศึกษาคนสำคัญ ที่เชื่อว่า กระบวนการในการเกิดความรู้ เกิดขึ้นจากอิทธิพลของความคิด อันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคล ในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา และความรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในลักษณะที่พัฒนาขึ้นตามลำดับเป็นขั้นตอน² เพียเจต์นำพาเป็นพื้นฐานความคิดในการศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของเด็ก เขาได้ศึกษาจากการเล่นของเด็กและพบว่า ในระยะอายุก่อน 8 ปี เด็กจะยอมรับกฎเกณฑ์ที่รับมาจากภายนอก คือจากผู้ใหญ่ และยึดถือว่ากฎเกณฑ์นั้นเป็นสิ่งตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เมื่อเด็กโตขึ้น พัฒนาการทางสติปัญญา และประสบการณ์ที่ได้ร่วมเล่นกับผู้อื่น ทำให้การรับรู้กฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไป เด็กเริ่มมีกฎเกณฑ์เป็นของตนเอง โดยใช้หลักของความยุติธรรม ที่ได้มาจากหลักแห่งการแลกเปลี่ยนและความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคล พร้อมทั้งคำนึงถึงเหตุและผลของการกระทำ

จริยธรรมของเด็ก จะพัฒนาจากชั้นยอมรับอำนาจของผู้ใหญ่ มาสู่ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเอง โดยใช้หลักของความยุติธรรมดังกล่าวมา พัฒนาการนี้จะเป็นไปโดยลำดับ ถ้าไม่มีสิ่งใดกีดขวางเช่นการบังคับของพ่อแม่ วัฒนธรรม หรือการขาดประสบการณ์ทางสังคม

ต่อมาเพียเจต์ ได้ทำการสำรวจ ความคิดที่เกี่ยวกับการตัดสิน ความยุติธรรม การลงโทษ และความเข้าใจของเด็กโดยสร้างเรื่องที่เป็นการกระทำของเด็ก 2 คน ใน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 29-34.

²Lawrence Kohlberg and Rochelle Mayer, "Development as the Aim of Education," Harvard Educational Review 42 (November 1972): 453-454.

ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ความตั้งใจและแรงจูงใจต่างกัน ผลที่เกิดขึ้นแตกต่างกันตัวอย่างเช่น

แมรีเป็นเด็กผู้หญิงตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง เธอตั้งใจที่จะช่วยแม่ตัดเสื้อผ้า และต้องการให้แม่ประหลาดใจ ที่เธอสามารถทำได้ แต่เนื่องจากเธอไม่รู้วิธีการใช้กรรไกร จึงทำให้เสื้อผ้าที่เธอใส่ขาดเป็นรูโศ

มาการีก็เป็นเด็กผู้หญิงตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง วันหนึ่งขณะที่แม่ไม่อยู่บ้าน เธอเอากรรไกรมาเล่นและเนื่องจากไม่รู้วิธีการใช้ จึงทำให้เสื้อผ้าที่เธอใส่ขาดเป็นรูไปเล็กน้อย

เพียเจท์ใช้วิธีสัมภาษณ์เด็กเป็นรายบุคคล ให้เด็กตอบคำถาม เช่น สองคนนี้ใครซนกว่ากัน หรือควรจะลงโทษใครมากกว่ากัน หรือควรจะให้ความยุติธรรมกับการกระทำใดมากที่สุด เป็นต้น คำถามเหล่านี้มุ่งที่จะสืบค้นไปถึงกฎเกณฑ์ เขาจึงใช้คำถาม ที่จะก่อให้เกิดความคิดเป็นกระบวนการต่อเนื่อง¹ จากคำตอบ เพียเจท์นำมาพิจารณา และตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

เพียเจท์แบ่งขั้นตอนพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก ออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ โดยดูการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจความถูกต้องในพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กในระดัยอายุที่ต่างกัน ขั้นตอนของการพัฒนาการทางจริยธรรม มีดังนี้

1. ขั้น Heteronomous Morality หรือเพียเจท์เรียกว่า Moral Realism อยู่ในช่วงอายุประมาณ 3-10 ปี ซึ่งการพัฒนาการขั้นนี้มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.1 เด็กจะมีความเชื่อว่ากฎทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไม่ได้ จะต้องอยู่คงตัวไปตลอด โดยอาจดูจากการเล่นของเด็กซึ่งยึดแน่นอยู่กับกฎเกณฑ์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

¹Piaget Jean, The Moral Judgment of the Child. (London : Harcourt Brace, 1932), quoted in John Wilson, Norman Williams and Barry Sugarman, Introduction to Moral Education. (Great Britain : C, Nicholls, 1969) p. 263.

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสม

1.2 เด็กจะตัดสินความผิดต่าง ๆ จากผลของการกระทำโดยไม่นำเหตุของการกระทำ เขามารวมในการพิจารณาตัดสินด้วย

1.3 ในระยะนี้เด็กจะมีการขึ้นกรานตัดสินว่าพฤติกรรมใดถูกพฤติกรรมใดผิด เพียเจท์เรียกเด็กลักษณะนี้ว่า egocentric เขากล่าวว่า "เด็กที่มีลักษณะเป็น egocentric ซึ่งเด็กทุกคนเป็น จะพิจารณาทัศนะของเขาว่าเป็นทางเดียวที่เป็นไปได้ เขาไม่สามารถที่จะเข้าใจคนอื่นได้ เพราะว่าเขาไม่ทราบว่าคุณอื่น ๆ ก็มีทัศนะและความคิด"¹

ในระยะนี้เด็กเล็ก ๆ อายุประมาณ 3,4 ปี จะตัดสินทุกอย่างเนื่องมาจากผลของการลงโทษ เช่นการกระทำอะไรก็ตามที่ทำแล้วถูกลงโทษ การกระทำนั้นผิด จนกระทั่งเด็กอายุ 7-8 ปี เด็กจึงจะเริ่มมีความคิดว่า การกระทำใด ๆ ที่ทำแล้วถูกลงโทษ อาจไม่ใช่พฤติกรรมที่ผิดเสมอไป

2. ชั้น Morality of reciprocity หรือ The Morality of cooperation ระยะนี้เกิดขึ้นตอนเด็กอยู่ในช่วง อายุ 9-10 ปีขึ้นไป จะมีลักษณะที่สำคัญ ๆ อยู่หลายประการ เช่น

2.1 เด็กเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนในสังคม และกฎเกณฑ์เหล่านั้นสามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

2.2 เด็กสามารถเข้าใจการมองสิ่งต่าง ๆ ในทัศนะของคนอื่นมีลักษณะเป็น egocentric น้อยลง และในการตัดสินความถูกผิดของการกระทำ เริ่มมีการใช้เหตุผลเขามาประกอบในการพิจารณา การตัดสินพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ดูจากผลของการกระทำ หรือการถูกลงโทษและการให้รางวัล แต่การตัดสินจะดูจากความตั้งใจที่จะกระทำ

¹ วัชชัย ชัยจิรฉายากุล, "เพียเจท์," คุรุปริทัศน์ 2 (กันยายน 2520) :

พฤติกรรมนั้น ๆ มากกว่าผลของการกระทำ^{1,2}

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ในการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านจิตเวช ณ มหาวิทยาลัยชิคาโก โคลเบอร์ก ได้ให้ความสนใจกับงานเขียนของเพียเจต์ เรื่อง *The Moral Judgment of the Child* ซึ่งเขียนในปี 1932 เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเด็กอายุระหว่าง 2-12 ปี มีเหตุผลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการเล่นลูกหินอย่างไร โคลเบอร์กเริ่มศึกษาโดยการสัมภาษณ์เด็กอายุระหว่าง 10-16 ปี จำนวน 75 คน เขาให้เด็กเหล่านั้นตอบในสถานการณ์ที่ทำให้ลำบากใจ (dilemmas) และจากคำตอบดังกล่าว ประกอบกับแนวความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของนักการศึกษาสำคัญตั้งแต่เพลโตจนถึงจอห์น ดิวอี้ ซึ่งเขาได้เคยศึกษาไว้แล้วทำให้เขากำหนดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมขึ้น 6 ขั้น ผลงานชิ้นนี้ปรากฏในวิทยานิพนธ์ของเขาในปี 1958³

ได้มีการตรวจสอบผลงานของเขาอีกหลายครั้ง โดยแบ่งช่วงการติดตามผลกับกลุ่มตัวอย่างเดิม 3 ปีต่อ 1 ครั้ง และยังได้มีการศึกษากับกลุ่มคนในที่ต่าง ๆ เช่น อังกฤษ คานาดา ไต้หวัน เม็กซิโก และเตอร์กีย์ ผลยังคงสนับสนุนขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมที่โคลเบอร์กได้ศึกษาไว้ เขาได้แบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับยังแบ่งออกเป็น 2 ขั้นดังนี้

¹ประไพพรรณ, "จิตวิทยาเด็ก." หน้า 84-85.

²Piaget Jean, The Moral Judgment of the Child. (London : Harcourt Brace, 1932), quoted in John Wilson, Norman Williams and Barry Sugarman, Introduction to Moral Education. (Great Britain : C, Nicholls, 1969) p. 264-265.

³Howard Muson, "Moral Thinking Can It be Taught," Psychology Today. (February 1979) : 51.

ระดับก่อนการมีจริยธรรมของตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Preconventional Level)

บุคคลในระดับนี้ จะพิจารณาถึงผู้ที่มิอำนาจเหนือตนทางด้านร่างกาย หรือพิจารณาถึงความสนุกสนาน ความพอใจ เห็นอกเห็นใจ ต่อการรางวัลหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้นคือ

ชั้นที่ 1 หลักการเคารพเชื่อฟังและหลบหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation)

ในชั้นนี้เด็กจะให้ความสำคัญกับการกระทำบางอย่างว่าถูกหรือผิด โดยไม่ทราบถึงความหมายหรือคุณค่า เด็กในชั้นที่ 1 จะคิดถึงการหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ การได้รับรางวัล และทำตามความพอใจของผู้มีอำนาจเหนือตน

ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหาผลประโยชน์หรือสิ่งตอบแทน (The Instrumental Relativist Orientation)

ในชั้นนี้เด็กจะคำนึงว่าเหตุผลที่ถูกตอง จะต้องนำไปสู่การกระทำ ซึ่งเป็นที่พอใจ เป็นไปตามความต้องการของตนเองหรือบางครั้งเป็นไปตามความต้องการของผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อหวังผลที่จะได้รับตอบแทน บ่อยครั้งเหมือนกันที่เด็กในชั้นที่ 2 รวมเอาความคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมไว้วางใจ แต่เป็นความยุติธรรมในแง่ของการปฏิบัติ มากกว่าความสำนึกในความยุติธรรม เช่น "เธอมาชวนหัจฉิน ฉันทก็จะชวนหลังเธอบ้าง".

ระดับการมีจริยธรรมของตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Conventional Level)

บุคคลในระดับนี้ จะให้ความสำคัญต่อความหวังของบุคคลใกล้ชิด เช่น คนในครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือญาติพี่น้อง โดยไม่คำนึงถึงเหตุที่เกิดขึ้น หรือผลที่มิต่อตนเอง บุคคลในระดับนี้ จะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Sharing Orientation)

ในขั้นนี้บุคคลจะเห็นว่าพฤติกรรมใด เป็นพฤติกรรมที่ค้างง คอเมื่อเป็นที่ชื่นชอบ ใคชวยเหลือผู้อื่น หรือไครับการเห็นชอบจากผู้อื่น บอยครั้งที่บุคคลในขั้นที่ 3 จะคลอยตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในกลุมของตน และจะคคสันพฤติกรรมที่ไครับความเห็นชอบจากผู้อื่น ว่าเป็นพฤติกรรมคค

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎและระเบียบของสังคม (The Societal Maintenance Orientation)

บุคคลในขั้นที่ 4 จะคานึงถึงกฎระเบียบที่ตายคค แสดงไวซึ่งอำนาจของสังคม พฤติกรรมที่ถูกคอง คคการทำตามหน้าที่ ที่แต่ละคนคองปฏิบัติคองสังคม

ระดับการมีจริยธรรมควยวิจารณ์ญาณ (The Principled Level)

เหตุผลของบุคคลในระดับนี้ เป็นไปตามหลักจริยธรรมขั้นสูง มีความจริงที่แท้ ใคอยูภายใคอิทธิพลของกลุมหนึ่งกลุมคค

ขั้นที่ 5 หลักการปฏิบัติตามขอคกลงของสังคม และคานันสัญญา (The Social Contract, Human Rights and Welfare Orientation)

บุคคลในขั้นที่ 5 คานึงถึงพฤติกรรมที่ถูกคองเช่นที่บุคคลทว ๆ ไปเห็นวถูกคอง และเป็นมาตรฐาน คคไครับการวิเคราะห้ครวจสอบ และเห็นพองคองกันจากคนภายในสังคม บุคคลในขั้นที่ 5 จะเนนความถูกคองตามกฎหมาย แตกฎหมายนั้นสามารถจะเปลี่ยนแปลงคค ภายหลังจากที่พิจารณากันควยเหตุควยผล คคคานึงถึงสวัสดิภาพของสังคม นอกจากนั้นยังคานึงถึงขอคกลงหรือพันธะสัญญาที่บุคคลมีคองกัน คคที่ไม่เกี่ยวของกับกฎหมายคค

ขั้นที่ 6 หลักการยึดจริยธรรมอันเป็นสากล (The Universal Ethical Principle Orientation)

บุคคลในขั้นที่ 6 จะตัดสินความถูกต้อง ควบคู่จิตสำนึก (conscience) ที่ยึดมั่นในหลักคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความยุติธรรม ความเท่าเทียมกัน หรือด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หลักคุณธรรมเหล่านี้ทำให้ความเข้าใจโดยหลักตรรกศาสตร์ มีความเป็นสากล มีความเที่ยงแท้ (consistency) เช่น บัญญัติ 10 ประการ เป็นหลักคุณธรรมที่ให้ความเป็นนามธรรม¹

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนหลักการของความยุติธรรม มีความเป็นสากล ไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของวัฒนธรรมใด ข้อยืนยันนี้จะเห็นได้จากที่ได้ทำการศึกษา กับคนในที่ต่าง ๆ มากมาย จากการค้นคว้าโคลเบอร์ก เชื่อว่าบุคคลจะมีการพัฒนาทางด้านจริยธรรม ไปตามลำดับขั้นจากขั้นที่หนึ่งจนถึงขั้นสูงสุด แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะพัฒนาไปจนถึงขั้นสูงสุดได้ บุคคลส่วนใหญ่จะพัฒนามาได้ถึงขั้นที่ 4

โคลเบอร์ก กล่าวว่า สิ่งที่จะทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านจริยธรรม คือ ความเป็นผู้มีเหตุผล คุณธรรมประจำใจ ความสามารถทางด้านกรกฎการคิด และสามารถในการเข้าถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคม² นอกจากนี้เขายังยืนยันว่าบุคคลจะสามารถเข้าใจ ขั้นพัฒนาการทางด้านจริยธรรม ที่สูงกว่าขั้นที่เขาใช้อยู่ได้ 1 ขั้น และสามารถเข้าใจขั้นพัฒนาการจริยธรรมขั้นต่ำกว่าที่เขาใช้อยู่ทุกชั้น³

¹Edwin Fenton, "Moral Education the Research Findings," Social Education (April 1976) : 189.

²Lawrence Kohlberc and Rochelle Mayer, "Development as the Aim of Education," p. 491.

³Edwin Fenton, "Moral Education the Research Findings," p. 191.

ทฤษฎีของโคลเบอร์กกับประโยชน์ทางการศึกษา

นับแต่โคลเบอร์ก ได้เผยแพร่ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา มาจนถึงปัจจุบันได้มีผู้นำทฤษฎีของเขาไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาอย่างมากมาย กล่าวคือนำไปใช้เพื่อตรวจสอบความนึกคิดทางค่านจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โดยอาศัย แบบสอบของโคลเบอร์กซึ่งประกอบด้วยเนื้อ เรื่องที่มีความขัดแย้งทางค่านจริยธรรม (moral dilemma) และคำถามปลายเปิด ในระยะต่อมา เจมส์ อาร์ เรสต์ ได้สร้างแบบสอบวัดระดับพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก แบบสอบของเรสต์ ยังคงเนื้อเรื่องทำนองเกี่ยวกับ เนื้อเรื่องในแบบสอบของโคลเบอร์ก เขาได้สร้างคำถามที่มีคำตอบให้เพื่อสะดวกแก่ผู้นำแบบสอบนี้ไปใช้และเพื่อให้ผู้นำไปใช้ สามารถทราบผลจากการใช้ได้แน่นอนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะมีคู่มือประกอบการใช้แบบสอบ บอกถึงวิธีการให้คะแนน ผู้สอบสามารถตรวจสอบผลการสอบตามคู่มือนั้น ผิดกับแบบสอบของโคลเบอร์กที่ผู้สอบต้องนำคำตอบมาวิเคราะห์ จักระดับของเหตุผลด้วยตัวเอง ซึ่งบางครั้งอาจผิดพลาด ผู้วิเคราะห์แต่ละคน อาจจักระดับเหตุผลของผู้ถูกสอบคนเดียวกันไปคนละอย่างได้ แบบสอบของเจมส์เรสต์ เป็นแบบสอบวัดระดับจริยธรรมที่มีประสิทธิภาพอีกฉบับหนึ่ง

สำหรับในประเทศไทย- ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้พัฒนาแบบสอบขึ้นอีกแบบหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเหมาะสมกับเด็กไทย ลักษณะแบบสอบมีความคล้ายคลึง กับแบบสอบของ เจมส์ เรสต์ แต่จำนวนข้อที่เป็นคำตอบน้อยลง และมีวิธีการให้คะแนนที่แตกต่างกันออกไป ผู้สนใจจะหาศึกษาได้จาก รายงานการวิจัยเรื่องจริยธรรมของเยาวชนชาวไทย แบบสอบที่กล่าวถึงนี้สร้างขึ้นสำหรับเด็กโตในระดับมัธยมและอุดมศึกษา ยังไม่มีแบบใดเหมาะสมกับนักเรียนในระดับประถมศึกษา

งานวิจัยที่มุ่งศึกษาพัฒนาการทางค่านจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์กมีอยู่มากมาย สำหรับในประเทศไทยมีงานวิจัยของ สุเชษฐ มาเทรัมย์, ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉนิก, วิรัช จาบทนอม, ทิพวรรณ กิติวิบูลย์, วณี ออมสิน, ศรีวรรณา เขียววลี, สุพัตรศรี ชุมทรัพย์ และสุรณี จุฑิกำรงค์พันธ์

งานวิจัยบางฉบับนอกจากจะศึกษาเพื่อใ้ทราบระดับพัฒนาการทางด้านจริยธรรม แล้วยังศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการกับตัวแปรอื่น ๆ เช่น แบบของการอบรมเลี้ยงดู, รัคกับอายุ, เพศ, ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว สัมฤทธิผลทางการเรียน เช่น ความถนัดทางภาษา, ความสามารถในการคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์ ตามหลักอนุรักษ์ งานวิจัยดังกล่าวได้แก่งานวิจัยของ วิเชียร ทองนุช, สุรียา เหมตะศิลป์, เกษ วิโย, ย่าใจ จุลพงษ์, ซีซิล (Cecil, Jerry Gibson) ริชาร์ด (Richard John) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ใ้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการทางจริยธรรมกับตัวแปรต่าง ๆ เพื่อนักการศึกษา ครู ผู้ปกครอง หรือผู้ที่เกี่ยวกับเด็กจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนด้านจริยศึกษา หรือเพื่อประโยชน์ต่อการปลูกฝังจริยธรรมใ้กับเด็กต่อไป

นอกเหนือจากประโยชน์ที่กล่าวแล้ว ยังมีผู้นำทฤษฎีของโคลเบอร์กไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาโดยตรง เช่น ทิพย์สุภา นิลสินธพ นำไปใช้สร้างเครื่องมือตรวจสอบความพร้อมทางด้านจริยธรรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน สมใจ สุริยกุล นำไปใช้สร้างบทเรียนสื่อประสมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ฮาฟเนอร์ (Haffner, Darlene Hoffman) และไลน์ (Lynn Cheryl) นำไปใช้ฝึกทักษะส่งเสริมความสามารถในการเข้าสังคมใ้มีการวิจัยเชิงทดลองเพื่อค้นหาวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านจริยธรรม เช่น วิธีสอนแบบอภิปราย การใช้กิจกรรม เช่น บทบาทสมมุติ การแสดงละคร และการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ ได้แก่ เทป, วิทยู, ภาพยนตร์ ฯลฯ อาทิเช่น งานวิจัยของ อีเมอร์สัน (Emerson, Gerald Urbschat) จอห์น (John, Keith Oberlander) เป็นต้น

ในทัศนะของโคลเบอร์กเขาเห็นว่างานของเขาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง เพราะจุดมุ่งหมายในการสอนจริยศึกษา ก็เพื่อกระตุ้นพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของเด็กแต่ละคน เขากล่าวว่าการสอนจริยศึกษาที่ดีที่สุดใ้ปัจจุบันคือการเร้าใ้เด็ก ได้พัฒนา

จริยธรรมขึ้นไปตามลำดับชั้น ตามทฤษฎีของเขาจนถึงขั้นสูงสุด¹ เขาสนับสนุนให้มีการส่งเสริมพัฒนาการทางค่านจริยธรรมของเด็กให้ถึงขั้นสูง ทั้งนี้เพราะขั้นสูงดีกว่าขั้นต่ำ โคลเบอร์กให้เหตุผลกับคำถามของเขาไว้ดังนี้คือ

1. คนที่ใช่เหตุผลขั้นสูงสามารถจะแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าคนที่ใช่เหตุผลขั้นต่ำ
2. คนที่ใช่เหตุผลขั้นสูง สามารถจะมองเห็นความแตกต่าง มองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกฎหมายกับความยุติธรรม และมีความสามารถในการคิดหรือเข้าใจในหลักการที่เป็นสากล เช่น หลักของความยุติธรรม ได้ดีกว่าคนที่ใช่เหตุผลขั้นต่ำ²

โคลเบอร์กได้ตั้งทฤษฎีของเขา โดยใช้พัฒนาการทางค่านการรู้การคิดเป็นพื้นฐาน เขาเชื่อว่าบุคคลจะสามารถพัฒนาไปได้ตามลำดับชั้น แต่พัฒนาการของบางคนอาจไปหยุดอยู่ที่ขั้นใดขั้นหนึ่ง ไม่สามารถจะพัฒนาต่อไปจนถึงขั้นสูงสุดได้ ทั้งนี้เพราะมีองค์ประกอบสำคัญ ที่จำกัดพัฒนาการทางค่านจริยธรรมของบุคคล ไม่ให้ไปถึงขั้นสูงสุด ข้อจำกัดดังกล่าวนี้คือ

1. การที่บุคคลมีความสามารถทางค่านการรู้การคิดจำกัดหรือมีความสามารถในการคิดเรื่องที่เป็นนามธรรมได้จำกัด
2. สังคมใดที่คนในสังคมมีการพัฒนาจริยธรรมอยู่ในขั้นต่ำ ก็ยากที่เด็กในสังคมนั้น จะพัฒนาจริยธรรมของเขาไปถึงขั้นสูงสุดได้³

¹Francis Vincent, "The Effects of Two Teaching Approaches on the Moral Judgement of Sixth Grade Children," Dissertation Abstracts International 36 (April 1976) : 6436-6437 A.

²Edwin Fenton, "Moral Education the Research Findings," Social Education : 191.

³Ibid.

แนวการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน

พุทธทาส ภิกขุได้กล่าวว่า มนุษย์มีความแตกต่างไปจากสัตว์ ตรงที่มนุษย์มีคุณธรรม ถ้าเมื่อใดมนุษย์ปราศจากคุณธรรม เสียแล้วก็ไม่ทำอะไรต่างไปจากสัตว์¹ พร้อมกันนั้นได้เรียกร้องให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนา เรียกร้องให้มีการสอนจริยธรรมในโรงเรียนให้ได้อย่างจริงจัง ซึ่งให้เห็นจุดบกพร่องของการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นหนักทางด้านอาชีพละเลยทางด้านศีลธรรมจริยธรรม ได้เปรียบเทียบการจัดการศึกษาในปัจจุบันว่าเป็น "การศึกษาหมาหางควน" เป็นการศึกษาที่ไม่ช่วยสร้างคนให้มีความสมบูรณ์เต็มคน มีคำควรแก่ว่า "มนุษย์" การศึกษาเช่นนี้จะเป็นทางส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัวขึ้น มุ่งทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ²

ในการจัดการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันตลอดมาต่างก็บรรจุเอาวิชาศีลธรรมหรือจริยศึกษาเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งควยทั้งสิ้น แต่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การประพฤติปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงความขอยหย่อน ทางด้านศีลธรรม จริยธรรม ยังปรากฏให้เห็นในสังคมทั่วไป จึงเป็นที่น่าคิดว่า การให้การศึกษาด้านศีลธรรม จริยธรรม ไม่ได้ผลเป็นเพราะเหตุใด มีความบกพร่องในขั้นตอนใด

พิจารณาทางด้านเนื้อหา ในหลักสูตรวิชาศีลธรรมแต่เดิมมาส่วนใหญ่เน้นทางด้านพุทธศาสนา แต่ก็เป็นการสนองต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ครั้นมาถึงหลักสูตรจริยศึกษาในปัจจุบัน เนื้อหายังสนองต่อคนทั้งประเทศ ไม่ว่านับถือศาสนาใด เพราะเนื้อหาเป็นหัวข้อจริยธรรมที่เป็นสากลมีในศาสนาทุกศาสนา (ดูหัวข้อจริยศึกษาจากในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521) ฉะนั้นปัญหาจึงน่าจะมาจากส่วนอื่นที่มีชื่อเนื้อหาวิชา

เมื่อมาพิจารณาวิธีการสอน เท่าที่ปฏิบัติกันอยู่ในโรงเรียน ครูมักจะสอนจริยศึกษา หรือวิชาศีลธรรมโดยใช้การบรรยายให้นักเรียนอ่านจากหนังสือแบบเรียน

¹พุทธทาส ภิกขุ, โลกสันติได้ด้วยการกลับมาแห่งศีลธรรม (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, 2522), หน้า 21.

²พุทธทาส ภิกขุ, การศึกษาเพื่อเข้าถึงชีวิตนิรันดร (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2521), หน้า 51-56.

หนังสืออ่านประกอบที่ครูหามาให้ ครูอธิบายข้อความหรือความหมายของคำศัพท์ โดยมุ่งหวังจะให้ให้นักเรียนเกิดความเข้าใจ สามารถจดจำคำสอนของครูนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้ วิธีการสอนเช่นนี้มีปัญหาว่าจะสามารถบังเกิดผลถึงขั้นผู้เรียนนำไปประพฤติปฏิบัติได้จริงหรือไม่ และสอนอย่างไรจึงจะเกิดผลดี

มีผู้หาคายทาน โศคนะแนวทางในการสอนจริยศึกษาให้ได้ผลดีไว้มากมาย แต่เพื่อพิสูจน์คำกล่าวหรือขอเสนอแนะ จำเป็นที่ครูผู้สอนจะต้องนำวิธีการเหล่านั้นไปทดลองสอนจริง และติดตามผลที่เกิดขึ้นหลังจากการสอน ว่าจะได้ผลอย่างไร จึงจะสามารถพิสูจน์คำกล่าวให้เป็นจริงได้อย่างถ่องแท้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความอดทนของครู การสอนให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรมไม่ใช่ของง่ายในภาวะปัจจุบัน และจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายด้วย

โคลเบอร์กให้ขอเสนอแนะ ในการสอนจริยศึกษาให้ได้ผลโดยการส่งเสริม การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมให้พัฒนาสูงขึ้น ตามหลักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา เขากล่าวว่า

การฝึกเยาวชนให้มีความดีต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความกล้าหาญ และความยุติธรรม ด้วยวิธีการบอกกล่าว การฝึกกระทำและการให้เลียนแบบ ซึ่งมีมาแต่โบราณจนกระทั่งทุกวันนี้ ไม่ทำให้เกิดผลในเยาวชนแต่ประการใด โดยเฉพาะผลในรูปของนิสัย และพฤติกรรมในสถานการณ์อิสระ เพราะวิธีการเหล่านี้เน้นความเชื่อฟังมากเกินไป ไม่เหมาะที่จะส่งเสริมพฤติกรรมอิสระที่ถูกต้อง เขาเสนอให้เน้นความคิดสร้างสรรค์ แทนความเชื่อฟัง วิธีการสอนทำได้โดย ให้ประสบการณ์แก่เด็ก ในลักษณะที่เป็นสถานการณ์ขัดแย้ง แล้วให้เด็กนำวิธีการตัดสินใจ หรือเหตุผลของตน มาใช้ในสถานการณ์นั้น แต่ผู้ฝึกจะต้องแสดงว่า เหตุผลในขั้นต่ำของเด็กนั้นไม่เพียงพอ จะทำให้เกิดความไม่พอใจในความสามารถของตน เด็กควรจะได้ฟัง และรวมในการถกเถียงใน

เรื่องนี้ เมื่อเด็กตระหนักถึงความขัดแย้ง ก็ให้แนะเหตุผลในชั้นที่สูงกว่าให้แก้
เด็ก¹

วิธีสอนจริยศึกษาตามที่โคลเบอร์กเสนอแนะมานี้ เป็นวิธีการหลัก ที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยเทคนิควิธีสอนอื่น ๆ เช่น วิธีสอนโดยใช้กิจกรรมตามทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์, ทักษะการตั้งคำถาม ตามวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน, การใช้ตัวแบบเป็นผู้นแนะเหตุผลในชั้นที่สูง เป็นต้น ทั้งนี้เน้นหนักที่การใช้เหตุผลควบคู่กับความจริงและให้เด็กใช้ความคิด ตัดสินควยวิจารณ์ญาณของตนเอง

พระราชวรมุณี ไกลกล่าวถึงลักษณะการสอน ของผู้ที่เป็นครูไว้กว้าง ๆ โดยมีได้เจาะจงเพื่อการสอนจริยศึกษา และมีหลายสิ่งนำศึกษาและสามารถนำมาใช้สอนจริยศึกษาได้ ท่านได้ให้หลักการสอนไว้ดังนี้คือ

1. สอนด้วยความจริง ฐจริงทำได้จริงจึงสอนเขา
2. สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจแจจควยปัญญาของเขาเอง
3. สอนให้ไคผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ เช่น ให้เขาใจไคจริง เห็นความจริง ทำไคจริง นำไปปฏิบัติไคผลจริง เป็นต้น นอกจากนั้นยังไคกล่าวถึงวิธีการที่ครูจะสอนเด็กให้ไคผลอย่างจริงจิงซึ่งตรงกับหลักการสอน ที่ครูใช้หรือผู้เกี่ยวของในวงการศึกษาสับสนุนให้ครูนำไปใช้สอนนักเรียนอยู่ในปัจจุบันนี้ วิธีการดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. สอนใหม่ขั้นตอนทุกลำดับ คือแสดงเนื้อหาตามลำดับความยากง่าย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยตลอด

¹Lawrence Kohlberg, Education for Justice : A Modern Statement of the Platonic View in Sizer, N.F. and Sizer, T.R. (eds.) Moral Education : Five Lectures. (Cambridge, Mass :Harvard University Press, 1970), อ้างถึงในดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน, จริยธรรมของเยาวชนไทย, หน้า 212.

2. จับจุดสำคัญขยายให้เข้าใจเหตุผล คือชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัด ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายยกเยื้องไปทาง ๆ ใหม่มองเห็นกระจ่างตามแนว

เหตุผล

3. ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปลอดภัย คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

4. ไม่มีจิตเพ็งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใ้มุ่งที่คนจะได้ลาภ สิ้นจ้างหรือผลประโยชน์ตอบแทน

5. วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา ไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

6. ชี้ให้ชัด คือจะสอนอะไรก็ชี้แจงอธิบาย จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง

7. ขวนให้ปฏิบัติ คือแสดงเหตุผลให้เห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำเอาไปปฏิบัติ

8. เราไม่กล้า คือปลูกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น จะทำอะไรก็ให้มีความกล้าที่จะทำ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบาก

9. ปลูกให้ราเริง คือทำบรรยากาศให้สนุกสนานแจ่มใส เบิกบานใจใหญ่ ฟังชมชื่น มีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ

ท่านใดเห็นความสำคัญที่ตัวครู จะต้องเป็นแบบอย่างประพฤติกปฏิบัติในสิ่งดีงาม มีคุณสมบัติส่วนตัวเป็นที่น่าชื่นชม และมีความสามารถในการใช้คำพูด ควบคุมอารมณ์ พร้อมทั้งวางตัวได้อย่างเหมาะสม ดังรายละเอียดดังนี้

1. น่ารัก คือเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ขวนใจผู้เรียนให้อยากเขาไปปรึกษาไต่ถาม

2. น่าเคารพ คือมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอับอายใจ เป็นที่พึ่งไต่และปลอดภัย

3. น่าเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่นายของ ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอยอ้างและระลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

4. รู้จักพูดให้ไฉน คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. ทนต่อถ้อยคำ คือ พรอมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้อุจจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์
6. แฉงเรื่องล้าลึกได้ คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร¹

ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้กล่าวถึงวิธีการสอนศาสนาให้ไฉน ทำได้โดย "ต้องให้เด็กรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง คำสอนทางศาสนาควรเป็นข้อมูลอย่างหนึ่งในการศึกษา ไม่ใช่เป็นหลักการที่จะให้เด็กเรียน ควรหาวิธีให้เด็กรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล และตัดสินใจด้วยตนเอง เช่น รู้จักตัดสินใจว่าหลักพุทธศาสนาอันไหน ที่เหมาะสมกับปัจจุบัน"²

ขอเสนอแนะการสอนศาสนาดังกล่าวข้างต้นมานี้สอดคล้องกับความคิดของนัรวรรณจินตกานนท์ ที่เน้นให้เด็กคิด, ใช้เหตุผล ตัดสินใจหรือเลือกด้วยวิจยรณญาณของเด็กเอง ดังได้กล่าวว่ ในการสอนจริยธรรมแก่เด็ก ไม่ควรกำหนดหลักจริยธรรมให้เด็กประพฤติปฏิบัติ ควรกำหนดเพียงว่ จริยธรรมที่พึงประสงค์ในปัจจุบันคืออะไร และหัดให้เด็กรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล ให้สามารถตัดสินใจได้ถูกต้องในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าวถึงปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยในปัจจุบันและ เสนอแนะให้สอนจริยธรรมแก่เยาวชนไทยโดยใช้วิธีอบรม การอบรมมิใช่เป็นหน้าที่ของทางฝ่ายโรงเรียน โดยเฉพาะ ต้องเป็นหน้าที่ของครอบครัวรวมทั้งสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่ทุกคนมีส่วนต้องอบรมจริยธรรมแก่เด็ก ในการอบรมต้องคำนึงถึงวัยของเด็กในวัยเด็กเล็กจะสามารถจากวิธีบอกให้ทราบได้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

¹พระราชวรมนี, พุทธจริยธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2523), หน้า 70-74.

²สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 99.

แต่เมื่อเด็กโตขึ้น เราต้องค่อย ๆ อธิบายถึงสาเหตุของคำสั่ง ทำไมอย่างนี้ผิด อยา่งนี้ถูก ถ้าไม่อธิบายเหตุผลเมื่อเขาโตขึ้น ใจเขาจะไม่เปิดกว้างที่จะรับของ ใหม่อันเหมาะสมกว่า และกับเด็กโตเช่นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย เราไม่ควร สอนให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคม แต่ควรสอนให้เขาปรับตัวเข้ากับ ความถูกต้องของ ขอบธรรม และต้องฝึกให้เขาเผชิญหน้าด้วยเหตุผลแสวงหาความถูกต้องของ ธรรมควบปัญญา¹

นอกจากนั้นยังเสนอแนะให้ผู้ใหญ่แสดงความจริงใจ ที่จะปลุกฝังคุณลักษณะต่าง คำนจริยธรรมบางประการให้กับเด็ก แม้ว่าเมื่อปลุกฝังจริยธรรมเหล่านั้นลงไปแล้ว ผู้ใหญ่ จะต้องเสียอำนาจสิทธิขาดที่ เคยบังคับหรือสั่งการให้เด็กทำตามความต้องการของตนเองลงไปบ้าง ดังคำกล่าวที่ว่า

ในการอบรมเด็กเราจะต้องไม่ขัดแย้งตัวเอง เช่นเรามากจะพูดกันว่าเด็กไทยไม่ กล้าพูดกล้าคิด ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโตแย้งผู้ใหญ่ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ปัญหาก็คือเราต้องการอย่างนี้จริงหรือเปล่า ถ้าเด็กไทยเป็นอย่างนี้จริง ๆ เรา จะทนไคหรือไม เมื่อเราบอกว่าอยากไห้เด็กกล้าพูด เรามักจะมีขอแม่เราตองพูด ในสิ่งที่ถูก และมีขอแม่ต่อไปว่า เราเป็นผู้ตัดสินใจอะไรถูก อะไรผิด นั่นคือเรา ยังไม่ต้องการไห้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ยังต้องการไห้เด็กเคารพบนอบเป็นคน นิว่าอ่อนกับผู้ใหญ่ แต่พอเขาขึ้นเรียน เราต้องการไห้เขากลายเป็นคนกล้าพูด กล้าคิดทันที ความต้องการแบบนี้ขัดกันเอง²

พินิจ รัตนกุล ไคเสนอแนะวิธีการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนไว้ 3 ประการคือ

1. สร้างบรรยากาศในโรงเรียนไห้ส่งเสริมการทำความคิดส่งเสริมไห้นักเรียน สนใจในศาสนา ธรรมชาติ ศิลป วรรณคดี วัฒนธรรมชาติต่าง ๆ และการบำเพ็ญตนไห้เป็น ประโยชน์ต่อผู้อื่นในบางโอกาส
2. ไคครูสอนในโรงเรียนมิใช่เฉพาะครูสอนจริยศึกษาประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดี งาม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่นักเรียน

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมใน สังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 111.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

3. สอนจริยศึกษาสอดแทรกในเนื้อหาทุกวิชา โดยส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิด
ใช้วิจารณญาณของตนเองในการตัดสินใจ¹

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน และมารค ตามไท เสนอแนวการสอนจริยศึกษาที่สอดคล้อง
กันโดยใช้การสอนหลาย ๆ วิธี เช่น ให้เด็กเลือกทางเลือกอย่างมีเหตุผลในสถานการณ์จำลอง,
ให้มีการฝึกสมาธิ สอนโดยใช้บทบาทสมมุติ²

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาว่า เป็นการสอนในเรื่องของจิตใจ
ครูผู้สอนจะต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และใช้วิธีสอนที่จะโน้มน้าวจิตใจให้
นักเรียนคล้อยตามโดยให้สัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ การสอนจะต้องเราให้
นักเรียนเกิดความสนใจทั้งในเนื้อหา และการจัดกิจกรรมของครู และมีการสรุปย้ำที่ประทับใจ
ใจเด็กด้วย ทั้งนี้บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กจะต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก³

พระวรธรรมโม เห็นความจำเป็นที่ครูจะต้องประพฤติปฏิบัติดีให้เป็นแบบอย่างแก่
นักเรียน และให้ความเห็นใจ ที่ครูจะต้องสอนจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องของความดีความงาม
ซึ่งมีหลายหัวข้อ มีหลายลำดับขั้นตอนตั้งแต่ดีพอประมาณจนถึงดีเลิศ ในขั้นดีเลิศนั้นทั้งตัวครู
เองและสังคมต้องการปลูกฝังให้กับเด็ก แต่กติกขคหิตที่ตัวผู้ปลูกฝังเองยังไม่สามารถจะทำได้
ฉะนั้นจึงเกิดความยุ่งยากที่ไม่สามารถเป็นแบบอย่างแก่เด็กได้ ท่านได้เสนอทางออกที่
สอดคล้องกับความเห็นของ นิเชต สุนทรพิทักษ์ โดยให้สอนเน้นที่สัจจธรรม แสวงหาความ
จริงโดยหลักวิทยาศาสตร์ ให้เด็กรู้ว่าอะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผลและหาข้อยุติด้วยเหตุผล

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคม
ไทยปัจจุบัน, หน้า 140.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 180-181.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 222-228.

เขากล่าวว่า

"การสอนด้วยหลักเช่นนี้ จะช่วยให้เด็กรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด และเห็นว่าครูเองก็พยายามปฏิบัติอยู่ แต่บางอย่างหรือหลายอย่างครูก็เอาชนะไม่ได้"¹

นอกจากนั้น นิเชท ยังเสนอแนะเพิ่มเติมโดยกล่าวว่า กระบวนการที่จะนำไปสอนให้โดยคนนั้น จะต้องทำให้สิ่งที่จะสอน มีความใกล้ชิดกับชีวิต มีความตื่นเต้น มีความเร้า และมีความสัมพันธ์กับปัญหาวันต่อวันที่เด็กจะต้องพบ นอกจากนี้ยังจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติที่ขึ้นอยู่กับตัวเด็กประกอบเขาไปด้วย โดยจะต้องให้เด็กในวัยต่าง ๆ นั้นได้เจริญไปตามธรรมชาติ

พนัส หันนาคินทร์ ได้เสนอแนะวิธีการสอนจริยธรรม ให้ใช้การปลูกฝังซึ่งเป็นการสร้างวินัยทางกายเป็นขั้นตอนนี้

1. ให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาต่อจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝัง โดยมีครูประพฤติเป็นแบบอย่างให้เห็น หรือชี้ให้เห็นประโยชน์หรือคุณค่าของจริยธรรมนั้น ๆ
2. ให้ความรู้ว่าจริยธรรมนั้น ๆ หมายความว่าอย่างไร มีวิธีปฏิบัติอย่างไร มีขอบเขตเพียงใด
3. ย้ำผู้ให้มีการปฏิบัติจริง และติดตามผลการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกโรงเรียน

ต่อจากนั้นให้ใช้วิธีพัฒนาจริยธรรมซึ่งเป็นการสร้างวินัยทางจิตโดยการ สร้างปัญญาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งจริยธรรมนั้น ๆ โดยการใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น ใช้คำถามการอภิปราย²

¹กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, หน้า 25.

²พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยมและจริยธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แฉศ, 2523), หน้า 120-161.

สุภา มาลากุล ณ อยุธยา ได้เสนอแนะวิธีการสอนจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ใช้การอบรมสั่งสอนด้วยวาจา
2. ใช้วิธีปลูกฝังโดยเนนใจ
 - 2.1 ผู้ใหญ่ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็ก
 - 2.2 เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมด้วยตนเอง

เช่น รักษาความสะอาด

3. สอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติของแต่ละบุคคล และพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ
4. ให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก
5. ติดตามผลการปฏิบัติของเด็กอย่างสม่ำเสมอ

มาโนช ทัศวนิชย์ กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาไว้ดังนี้คือ "การสอนจริยศึกษาจะให้ได้อย่างจริงจังหรือสัมฤทธิ์ผล ควรสอนตั้งแต่ยังเยาว์วัย โดยคำนึงถึงเนื้อหาและตัวอย่างให้เหมาะกับวัย โดยใช้สื่อการสอน เช่น ภาพนิ่ง, รูปภาพ, การเล่นนิทานที่มีคติเตือนใจ หรือให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันที่ส่งเสริมจริยธรรม"²

กระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษาให้แก่แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และเพื่อให้สถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ มีหลักการ, วิธีจัดการเรียน การสอนจริยศึกษาให้สอดคล้องกัน จึงให้กรมศาสนา ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวง ศึกษาธิการ จัดตั้งกรรมการทำหน้าที่ จัดทำหลักการวิธีสอนจริยศึกษา เรียบเรียงหัวข้อธรรม

¹สุภา มาลากุล ณ อยุธยา, "การปลูกฝังจริยธรรมในเด็ก," ประชาศึกษา 6 (มกราคม 2518) : 16.

²มาโนช ทัศวนิชย์, "ปัญหาการถ่ายทอดจริยธรรมกับอนาคตของชาติ," คุรุปริทัศน์ 9 (กันยายน 2523) : 45.

สำหรับข้อเสนอแนะนักเรียน นักศึกษา และประชาชน คณะกรรมการดังกล่าวได้กำหนดแนวทางการสอนจริยศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. สอนให้สอดคล้องกับสังคม
2. สอนจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ไกลตัว
3. ให้มีกิจกรรมประกอบในการสอน
4. สอนให้สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์
5. แทรกคตินิยมในแบบเรียน หนังสือที่ให้นักเรียนอ่าน ทุกที่ว่างในหนังสือ และให้เหมาะสมกับเรื่องราวในแบบเรียน หรือหนังสืออื่น
6. สอดแทรกจริยศึกษาในทุกวิชา
7. จัดภาพประกอบเรื่องทั้งในแบบเรียน หนังสืออ่าน ภาพประกอบ การสอน วิชาต่าง ๆ ให้เข้ากับหลักจริยธรรม
8. ใช้สื่อมวลชนในการให้ความรู้ และประสบการณ์ด้านจริยศึกษา
9. สอนให้รู้คุณธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย
10. สอนให้รู้หลักจริยธรรมในระบบเศรษฐกิจ
11. ใช้การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นสื่อการเรียนจริยศึกษาคู่
12. สอนเน้นการแก้ปัญหาจริยธรรม
13. วิธีสอนควรเป็นแบบสหวิทยาการ (ในระดับประถมให้ใช้ชุดการเรียนการสอนที่คณะกรรมการร่วมกันจัดทำขึ้น)
14. กิจกรรมของนักเรียน ควรเป็นไปเพื่อการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงงามประจำชาติ
15. สอนให้เกิดการสำนึกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นนิสัย
16. สอนโดยใช้วิธียกตัวอย่างหรือบุคลลาธิษฐาน¹

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, หลักการวิธีการจัดจริยศึกษาและหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียนนักศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521), หน้า 5-6.

จะเห็นได้ว่า ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่จะเน้นให้สอนโดยการแนะนำวิธีการต่าง ๆ ซึ่งให้เห็นจริงด้วยเหตุผล เป้าให้เด็กคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง มุ่งให้เด็กนำไปปฏิบัติตาม หลังจากที่ได้พิจารณาด้วยตัวเองแล้ว มีข้อหลังจากรับคำสั่งสอนของครู สร้างบรรยากาศในการเรียนให้เป็นประชาธิปไตยคือยุติธรรม ซึ่งแจ่มแจ้งเหตุผลกันด้วยหลักของความจริง เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน และเน้นให้สอนทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีได้ตามสมควรด้วย

ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนจริยศึกษา

ทิสนา แชนมณี ได้ให้ความหมายของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ไว้ว่าเป็นหลักการการศึกษาที่เน้นหรือให้ความสนใจเป็นพิเศษ ในเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีผลต่อกันและกัน ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ยึดหลักการ เรียนรูดังนี้

1. การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา โดยให้ผู้เรียนเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนของตน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นจากแหล่งต่าง ๆ หลาย ๆ แหล่ง ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้คนพบด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และจดจำได้ดี¹

ในการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษา ที่ยึดหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ จะมีวิธีการดังนี้คือ

1. เสนอเนื้อหาซึ่งเป็นหลักจริยธรรมในรูปแบบของ การเล่นเกม ขกสถานการณ์ หรือสร้างสถานการณ์จำลอง การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมุติ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเสนอเนื้อหาด้วยตัวนักเรียนเอง
2. ใช้กลุ่มเป็นแหล่งความรู้ จัดให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ และความรู้สึกนึกคิดซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ ครูจำเป็นต้องฝึกความเป็นผู้มีเหตุผลยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นสำคัญ จึงจะทำให้ผู้เรียนรับความรู้ได้อย่างเต็มที่ และยังคงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกกลุ่มไว้ด้วย

¹ทิสนา แชนมณีและคณะ, กลุ่มสัมพันธ์ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร : บุรพาศิลป์การพิมพ์, 2522), หน้า 199.

3. ครูใช้คำถามเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนคิด คำถามที่ต่อเนื่องจะช่วยให้ผู้เรียน
เกิดความคิดต่อเนื่องจนสามารถพบคำตอบได้ด้วยตนเอง

4. เปิดโอกาสให้นักเรียน ใ้รวบรวมทัศนคติเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนไป
ว่าจะเป็นในขณะเรียนจริยศึกษา หรือการเรียนในวิชาอื่น ๆ เป็นการฝึกทักษะการตัดสินใจ
ในสถานการณ์จริง นอกเหนือจากการตัดสินใจในสถานการณ์ ที่ครูสร้างขึ้นในการเรียนการ
สอนจริยศึกษา จะทำให้นักเรียนเห็นประโยชน์ของการเรียนจริยศึกษายิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง,
เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคล และควรส่งเสริมให้เด็กมีทักษะ
ทางด้านนี้ไว้อย่างยิ่ง โคลเบอร์กกล่าวไว้ว่า บุคคลที่พัฒนาทางด้านจริยธรรมขึ้นไปถึงขั้นสูง
ตามทฤษฎีของเขา จะมีความสามารถในการตัดสินใจได้ดีกว่าผู้มีพัฒนาการอยู่ในขั้นต่ำ จึงมี
ผู้พยายามหาทางส่งเสริมให้บุคคลใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การวิจัย
ของตูเรียล (Turiel) ในปี 1966 กระทำกับเด็กอายุระหว่าง 12 ถึง 13 ปี 7 เดือน
โดยเสนอเรื่องมีลักษณะเป็นสถานการณ์ขัดแย้งทางด้านจริยธรรม และให้มีตัวแบบเป็นผู้ให้
คำแนะนำ โดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงกว่าผู้ถูกทดลอง 1 ขั้น, 2 ขั้น และขั้นต่ำกว่า
ผู้ถูกทดลอง 1 ขั้น ผลปรากฏว่าเด็กที่ได้รับคำแนะนำ ประเภทที่ใช้เหตุผลสูงกว่า 1 ขั้น
เกิดพัฒนาการทางจริยธรรมมากที่สุด¹

ต่อมาในปี 1969 เรสต์ (Rest) ได้ทำการวิจัยในทำนองเดียวกันนี้กับเด็กอายุ
ระหว่าง 10-14 ปี และได้ผลเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นเรสต์ยังได้รายงานผลเพิ่มเติมว่า
เด็กจะชอบเหตุผลขั้นที่เหนือกว่าขั้นที่เขาใช้อยู่ มากกว่าเหตุผลขั้นต่ำกว่าที่เขาใช้อยู่ และ
เด็กจะทำความเข้าใจกับเหตุผลที่เหนือกว่า 2 ขั้นได้ยากที่สุด รองลงมาคือเหตุผลที่เหนือ
กว่า 1 ขั้น ส่วนเหตุผลที่ต่ำกว่า 1 ขั้น เด็กจะทำความเข้าใจได้อย่างดี² ในปี 1972

¹Elliot Turiel, "An Experiment Test of the Sequentiality of
Developmental Stages in the Child's Moral Judgments," Journal of
Personality and Social Psychology 3 (June 1966) : 611-618.

²James Rest, Elliot Turiel, Lawrence Kohlberg, "Level of
Moral Development as a Determinant of Preference and Comprehension
of Moral Judgments Made by Others," Journal of Personality
37 (June 1969) : 237.

ทุเรียม ได้ทำการวิจัยในลักษณะที่คล้ายกับการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งผลยังคงสอดคล้องเช่นเดิม กล่าวคือการมีตัวแบบที่เสนอเหตุผลในชั้นที่สูงกว่าที่นักเรียนใช้อยู่ 1 ชั้นมีอิทธิพลทำให้นักเรียนเปลี่ยนมาใช้เหตุผลในชั้นสูงกว่านั้นได้¹

นอกจากการใช้ตัวแบบ จะช่วยยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนได้แล้ว วิธีการอื่น ๆ เช่น การให้นักเรียนได้รวมอภิปราย หรือแสดงบทบาทสมมุติในสถานการณ์ทางค่านจริยธรรม ยังสามารถทำได้ผลสำเร็จดังงานวิจัยของ ลูอัน² (Luanne) ฮิกกี้ (Hickey) แอนโทนี (Antony) เป็นต้น.

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติ ของอีเมอร์สัน (Emerson) ที่ทดลองด้วยการฝึกกับเด็กวัยรุ่น ผลไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั้น โคลเบอร์เกอร์ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมุติมีความจำเป็นมากในการสอนจริยศึกษา แต่ก็ยังไม่เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอต่อการพัฒนาทางค่านจริยธรรม⁴ สำหรับในประเทศไทยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม ยังไม่มีปรากฏ

¹ Elliot Turiel, Golda R. Rothman, "The Influence of Reasoning on Behavioral Choice at Different Stages of Moral Development," Child Development 43 (September 1972) : 754.

² Bauer J. Luanne, "Moral Reasoning and the Decrease of Dogmatism in the Communication Classroom Small Group Discussions and Creative Drama as Methods of Instruction," Dissertation Abstracts International 40 (December 1979) : 2980-A.

³ Lambert R. Anthony, "Effects of Moral Education Strategies on Increased Subject Matter Content of Secondary School Social Studies Students," Dissertation Abstracts International 41 (July 1980) : 218-A.

⁴ Urbschat G. Emerson, "Role-Playing : A Treatment Program for Increasing Principled Moral Judgment Among Behavior Problem Adolescents," Dissertation Abstracts International 41 (October 1980) : 1504-A.